

VILIJEM NEJPIJER

ATILA

SMAK SVETA

Treća knjiga

Prevela
Tatjana Bižić

■ Laguna ■

Naslov originala

William Napier

ATTILA

The Judgement

Copyright © William Napier 2008

First published by Orion, London

Translation copyright © 2012 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

ATILA

RIMSKO CARSTVO I VARVARSKE ZEMLJE, 441. G.

SPISAK GLAVNIH LIKOVA

Likovi označeni zvezdicom istorijske su ličnosti. Ostali su to mogli biti.

Aecije* – Gaj Flavije Aecije, rođen 398. U pograničnom gradiću Silestriji, u današnjoj Bugarskoj; sin Gaudencija, vrhovnog zapovednika konjice, i sam glavni vojskovođa u zapadnom delu Rimskog carstva

Aladar – hunski ratnik, sin Čanatov, jedan od osmorice vođa Atiline vojske

Amalasantia* – kći jedinica vizigotskog kralja Teodoriha

Andronik – starešina carske telesne straže u Konstantinopolju

Arapovijan – grof Grigorije Hačatur Arapovijan, jermenski plemić

Ariobarzan – vladar grada Azimunta

Atenaida* – po udaji za Teodosija II, cara Istočnog rimskog carstva, primila ime Elija Evdokija

Atila* – rođen 398, vođa Huna

- Bela – jedan od osmorice vođa Atiline vojske
Čaba – jedan od osmorice vođa Atiline vojske
Čanat – jedan od osmorice vođa Atiline vojske, otac Aladarov
Dengizih* – najstariji sin Atilin
Elak* – sin Atilin
Enhtuja – vračara Huna Kutrigura
Gala Placidija* – rođena 388, kći cara Teodosija Velikog, sestra cara Honorija, majka cara Valentinijana III
Gamalijel – stari putnik i poznavalac lekarstva i čaranja
Gejserih – kralj Vandala
Geukču – jedan od osmorice vođa Atiline vojske
Honorija* – kći Gale Placidije, Valentinijanova sestra
Hrisafije* – vizantijski dvoranin
Ildiko* – mlada Burgundanka, poslednja Atilina žena
Jormunrajk – vizigotski vuk-ratnik
Juki – jedan od osmorice vođa Atiline vojske
Kadok – Brit, Lucijev sin
Kandak – jedan od osmorice vođa Atiline vojske
Kreka* – prva žena Atilina
Glavolom – krštenim imenom Atanasije, legionar s Rajne
Lav I* – rimski papa
Lucije – Brit, vođa svog naroda, u svojoj zemlji nosi ime Sidumtart
Malh – konjički starešina
Markijan* – car Istočnog rimskog carstva 450–457, oženjen Pulherijom
Nemezijan – bogataš iz Akvileje
Nikija – kritski alhemičar

-
- Nogan – jedan od osmorice vođa Atiline vojske
Odoakar* – gotski ratni vođa
Orest* – Grk po rođenju, saputnik i prijatelj Atilin celoga života
Prisk iz Panija* – smerni pisar
Ptičica – hunski šaman
Pulherija* – sestra cara Teodosija II
Romul Avgustul* – poslednji car Zapadnog rimskog carstva
Sabinije – legat VII legije u Viminacijumu
Sangiban* – kralj Alana
Tarasikodisa Rusumvladiotis* – poglavica Isavrijaca, vladao Istočnim rimskim carstvom pod imenom Zenon I
Tatul – prvi centurion VII legije u Viminacijumu
Temistije* – orator
Teodorih* – kralj Vizigota 419–451.
Teodorih II* – najstariji sin i naslednik kralja Teodoriha I
Teodosije II* – car Istočnog rimskog carstva 408–450.
Torismund* – vizigotski princ, drugi po starini sin kralja Teodoriha
Valamir – vizigotski vuk-ratnik
Valentinijan* – car Zapadnog rimskog carstva 425–455.
Vigilas* – vizantijski dvoranin

PRVI DEO

Gnev

1

VAŠAR U MARGUSU

*Južne obale Dunava,
leta Gospodnjeg 449.*

Jutro je, početak leta. Velika reka sporo krivuda kroz plodne Mezijske ravnice na istok ka Euksinskom moru. Oranice i livade ređaju se jedne uz druge, a potom, nešto malo dalje od gradića, voćnjaci u cvetu i drevni gajevi. Reka Margus dotiče iz južnijih brda da bi se ulila u veličanstveni Dunav.

Preko površine vode preleću blistavozeleni vilini konjici, a oblaci vodenih mušica lelujaju čas naviše čas naniže kroz topli letnji vazduh. Vrbe rastu uz obale reke, a jove uz korita potočića. S crnih topola leti belo pamučasto seme i vrteći se pada i pluta po reci. Klenovi svetlucaju i strelovito lete kroz pličake oko sprudova, pastrmke oko smeđeg stenja, lepi lipljeni u najbržoj struji. U vodi se ogledaju lelujave glavice žutih ljutića, okolne livade se zlate od žutih perunika. Ne čuje se ništa sem šuštanja trske na vetru i pijuka ponekog pačeta dok hita preko vode majci u okrilje, uzaludno lepećući kržljivim krilcima.

Priroda je uz reku tako spokojna ovog majskog jutra da bi čovek nakratko mogao pomisliti kako se vratio u Adamov rajski vrt, u ono davno doba pre pada u greh.

Senka čaplje kruži nisko i bešumno nad vodom, hladne, bešćutne oči tragaju za plenom.

Kad se priđe bliže gradiću Margusu s njegovim drevnim zidinama i crkvenim zvonikom s jednim jedinim gvozdenim zvonom, već se čuje ljudski žagor. Golišava deca smeju se i pljuskaju po plitkoj vodi, smeđa i glatka kao obluci, i iz vragolanstva otvaraju vrše od vrbovog pruća puštajući iz njih ulovljene ribe. Smeha ima i na putevima, a livade što se prostiru do pod gradske zidine šarene se i odjekuju glasovima što govore razne jezike – jer vašar u Margusu nadaleko je čuven.

Ogromno, bez reda podignuto, višejezično šatorsko naselje kipti od životne snage, preduzimljivosti i gramzivosti. Šatori spreda otvoreni, šarene platnene nadstrešnice, tezge od rezbarenog i bojenog drveta. Ljudi kupuju i prodaju cokćući jezikom, služeći se rečnikom ruku i migova. Kupci sporo izvlače izluzane kožne kese ispod odeće, prodavci najpre zagrizu primljeni novčić da mu ispitaju valjanost – mnogo je bronzanih novčića opranih arsenikom da bi mogli da se podmetnu kao srebro. Trgovci krznom s dalekog severa, iza granica carstva, prodaju krzno medveda i kune, dabrovinu i samurovinu. Ptice pevačice sjajnih okica zvižduću u vrbovim kavezima. Svuda miriše na dimljenu ribu i pečeno meso, devojčurci prodaju u drvenim kupama vino natočeno iz bureta. Ima i krčmi i svratišta pod šatorima. Džeparoši, naravno, vrebaju pijane i neoprezne, a između muškaraca poneka žena u potrazi za mužem, ili makar za novcem, prođe tu i tamo lenjog pogleda i laka koraka, njišući bokovima.

Nešto dalje širi se od torova topli zasićeni miris ovaca i goveda. Trgovci stokom pregovaraju na svom tajnom jeziku

magičnih brojeva, potvrđujući sklopljene pogodbe jedva primetnim migovima i klimanjem glave. I svuda naravno lete pozdravi i psovke, šale i masne doskočice, cika uzbudene dece, gakanje gusaka, a odnekud dreči i jedan majmun u kavezu. Iz nubijske zemlje, kaže čovek koji ga prodaje, mada pritom ne deluje preterano ubedljivo. Majmun pruža iz kaveza ručicu i čupa za kosu neoprezne koji preblizu stanu. Sav taj usključali ljudski metež tobože nadzire šaćica legionara iz pogranične utvrde Viminacijuma što se uzdiže desetak milja istočnije.

Bila je tu jedna devojka, nežna i sanjarenju sklona, sa zečjom usnicom jer je zec pretrčao njenoj majci put dok ju je nosila u utrobi, tako se pričalo. Nosila je obramicu s vedricama iz kojih je prodavala kozje mleko na šolju, ali nije bila ni smela ni prodorna prodavačica i slabo je šta novca donosila kući. Često je, osim toga, davala mleka deci koja su je gledala gladnim očima i kamčila gutljaj. Kad bi se krajem dana vratila kući, mati ju je grdila jer nije dovoljno prodala i korila je što po vasceli dan maštari, a još i više što ne nađe sebi muža koji bi njenu sirotu majku odmenio u poslovima.

Njoj se gužva i vrema nisu dopadale, i stalno se izmicala ka međama vašarišta, gde su šarene tezge i šatori ustupali pred ravnim livadama, a one pred niskim brežuljcima na zapadu i uzdiguću Mons Aureusa, Zlatnog brda, slavnog po bogatim rudnicima. Riznice su u Viminacijumu bile pune zlata, tako se govorilo, a kad je odlazilo širokim carskim drumom u Konstantinopolj, pratilo ga je hiljadu ljudi. A car... ona je cara uvek zamišljala i samog od zlata, posađenog kao kip na uzvišenom pozlaćenom prestolu, nepomičnog i nepristupačnog, kao živo božanstvo.

Vrzmala se sad oko šatre od prljavog platna razapete na čvornovitim motkama, sve dok je starica ispod ne pozva: „Hodi, curo, hodi. U tvojim godinama, voljenog tražiš, mora biti!“

Osmehujući se široko starica se muvala među svojom čudnom robom gotovo plesnim korakom. Seda kosa bila joj je čvrsto prikupljena u punđu, mahala je rukama punim prstenja. Nije bila veštica, i nije prodavala nikakva oruđa za okrutnost, pakost i osvetu, bila je samo gatara koja proriče sudbinu. Nešto ranije je tog dana iz grada dolazio propovednik i propovedao reči iz Svetog pisma: „Vještici ne daj da živi“, ali su se ljudi samo mrgodili na njega i prolazili svojim poslom, te je on ostajao nemoćan, a starica ostavljena na miru i niko je nije kamenovao niti živu rastrgao.

Devojka je spustila obramicu s vedricama, na šta ju je starica uhvatila za ruku i uvukla pod šator. Tu je u senkama bilo životinjskih šapa i repova, kamenja čudnog oblika, kao školjke, pa onda obojenih dugih pera čaplje i droplje, štapova s privezanim šarenim krpicama i bronzanim zvončićima, kožnih kesica s travama i bočica s nekakvim sumnjivim tečnostima. Onda devojci pogled zastade na nečemu vrlo lepom, za šta je najpre pomislila da je ogledalo. Ogledalce kakvo bogate gospe nose da se dive sebi dok ih u pozlaćenim nosiljkama nose na večeru kroz veličanstvene široke ulice nekog velikog grada. Gospe nakićene dragim kamenjem, nabeljenih lica i podlaktica, s takvim laskavim ogledalcima.

Starica je odmah videla šta devojka želi, pa se savila i dohvatila joj. Bila je to čudna kutija od obojenog stakla, koju su držale srebrne žice, svakako vrlo skupa, a devojka je imala tek nekoliko ubogih bakrenjaka što je uspela da skrpi tog jutra. Starica je svejedno iznela kutiju na sunce i bez imalo podsmeha pružila je devojci.

„Pogledaj u nju“, kazala je. „Podigni je prema suncu. Neki u njoj vide svet kakav jeste, samo u raznim divnim bojama, ali neki koji imaju takav dar vide svet kakav će tek biti.“

Devojka se kolebala. Mislila je da ne veruje stvarno u tako nešto, a osim toga, ko ima toliko snage da pogleda u sopstvenu budućnost? Otkud bi je imala siromašna kozarka sa zečjom usnom, koju mati stalno kori?

„Pogledaj, dete“, hrabrila ju je starica. „Budućnost bi mogla biti lepa, a ti imaš dar.“

Odnekud izdaleka dečak koji je priterivao čamac obali vikao je nešto. Vikao iz petnih žila trčeći ka vašaru. Nesumnjivo od uzbuđenja, ništa drugo.

Devojka je prinela staklenu kutiju do lica i podigla tanku pločicu na malenoj šarki. Pogledala je u tamnocrveno staklo i uzdrhtala. Svet je izgledao kao da je obliven krvlju. Zlatno brdo na zapadu bilo je krvavo brdo. Vika dečaka koji je trčao od reke postajala je sve bliža i glasnija. Devojka je videla livade protegnute uz rečnu obalu, ljude kako nose košare i guraju kolica, dolazeći kroz visoku travu na vašar po tom blagom letnjem danu. Iza svega toga brežuljci su još hvatali jutarnje sunce, ali crveni, svi zastrti crvenim. To je bila budućnost.

Osetila je da je starica vuče za rukav, čula da joj nešto govori, i htela je da otrgne pogled od tog groznog priviđenja, od tog krvavocrvenog sveta budućnosti, ali joj oko zape za nekakav pokret u daljini i umesto da spusti zlu kutiju, ona ostade netremice zagledana u crvenu omaglicu.

Preko kreste brežuljaka na zapadu navirali su konjanici. Naspram neba su se ocrtavali barjaci uzvijoreni na vetru i vrhovi kopalja.

2

MARGUS PADA

Ljudi nikad neće – ona šaćica preživelih što su uspeli da se oteturaju kroz krvlju natopljenju travu da bi kroz jauk ispriposvedali svoju priču užasnutim slušaocima – nikad neće zaboraviti taj dan ni trenutak kad su ugledali konjanike sa istoka.

Jahali su na mišićavim konjčićima kod kojih je glava bila nekako neskladna, čudovišno ružna, kao bikovska. Čupavi sve do kopita, izbočenih grudi i sapi, već su i samim izgledom odavali veliku snagu i izdržljivost. Kopita i grive bili su im obojeni u krvavocrveno sokom od buba ili bobica-ma od prethodne jeseni, prokuvanim u vodi i životinjskoj masti. Jahači su imali izdužene mišice i bačvaste grudi, bili su kratkonogi i kosooki, a u tim uzanim, iskošenim očima svetlucala je prepredenost i okrutnost. Neki od njih čak ni kalpake nisu stavili kad su pojahali na vašar koji je bio skoro bez ikakve odbrane, a lobanje su im izgledale izobličene, verovatno u najranijem detinjem uzrastu podvrgnute nekakvom zlom običaju. Neki su pak imali skitske kožne kalpake obrubljeni sivim vučjim krznom. Vuci koji su se sjurili na preneraženi gradić, i to ne usred zime nego u letnje

doba, nagnani ne suštom prinudom gladi nego čistom ljubavlju prema uništenju. Neki su imali ožiljke od opekotina na glavi pored slepoočnica, gde su spalili kosu, drugi su bili izbrijani, a gotovo svi su na obrazima imali posekotine i tetovaže. Tanke retke brade bile su im ukrašene tračicama ili upletene u male pletenice, a u ušima su nosili teške zlatne alke. Neki su jahali bosonogi, neki su imali kožne obojke, a stezali su sapi svojih konjića s takvom sigurnošću kao da su s njima srasli. Na sebi su imali varvarske čakšire, ali od pasa naviše većinom su bili goli, osim prsluka na kojima su zveketale kosti, a na tamnoputim grudima i leđima imali su istetovirane zmije i groteskna lica. Oko zglavaka i žilavih nadlaktica nosili su gvozdene i zlatne grivne, šarene krpice ili kožne trake, a oko prljavog mišićavog vrata uske ogrlice od upletenog srebra i zube vukova ili šakala. Na uzdama su im visile lobanje pobijenih neprijatelja, kose zguljene s kožom s ljudskih glava ili čuperci kose slepljene od skorele krvi.

Sa svakog su stršali šiljci mnogih oružja kao bodlje s ježa: kratka koplja za ubadanje, dugi noževi, sablje prebačene preko snažnih zdepastih leđa, sekirice sa zakrivljenim sečivom i šiljkom. U desnoj šaci svi su stezali smrtonosne stepske lukove s izvijenim krajevima i po snopić strela. Strele su nemilice pljuštale po napadnutom vašaru.

Ljudi su bežali između šatora koji su se rušili i tezgji koje su već gorele, ali nisu imali kuda da umaknu. Ubilačka horda objahala je okolo i posela brežuljke ka jugu te na tu stranu nije bilo bekstva. Na severnoj strani bila je reka i neki su pokušavali da se izbave preplivavši je, te je pogdeko od njih i uspeo, ispuzavši nekoliko milja nizvodno na obalu kao poluutopljeno živinče i noseći svoju strašnu priču sa sobom.

Između sveta što je jaukao i zapomagao izdvojila se polucenturija zabezegnutih vojnika iz Viminacijuma. Prve od

njih posekli su na mestu i oni su popadali dok je krv šikljala iz njih, umirući u neverici, ne shvatajući kako je vesela stražarska dužnost na letnjem vašaru mogla da se pretvori u pokolj, a vedar, sunčan dan u grozni košmar.

Starešina straže, centurion po imenu Pamfilije, uvideo je koliko je brojna varvarska horda i smesta zaurlao na dvojicu svojih konjanika da pojašu na istok do Viminacijuma i dignu legiju na oružje, a za svaki slučaj poslao je i *contubernium* od osmorice ljudi da rekviriraju čamac i stignu rekom do Viminacijuma, ako bi konjanicima bio zaprečen prolazak putem, koliko god da je sumnjao da varvari umeju da se dosete takvih stvari.

Kako su uopšte prešli reku? Šta se desilo s dunavskim predstražama? I sa signalnim postajama koje su se pružale čitavom carskom granicom, od Euksinskog mora pa do ušća Rajne? Kako je ovo moglo da se desi bez ikakvog upozorenja? Gde su bili njihovi izviđači? Zašto im *exploratores* ništa nisu javili? Ovakve pljačkaške čete ne padaju s vedra neba.

Sve je to bilo potpuno neshvatljivo. Sad ništa drugo nije mogao sem da povuče svoje ljude na most ka gradu i postroji ih. Ta odluka nije bila laka.

Njegov opcion* netremice ga je gledao.

Pamfilije odmahnu glavom. „Nije to opšti pokolj, većinu će ih uzeti u roblje.“

„Divna sudbina.“

„Začepi gubicu, opcione. Povlačimo se u grad ako možemo. Inače držimo most dok ne dođe legija.“

Ko god da su ovi varvari, i koliko god da ih ima, Pamfilije je gajio neuzdrmanu veru u Sedmu legiju Pija Klaudija Fidelis. „Šestostruko smeli, šestostruko verni“, glasio je njen

---

* Drugokomandujući u rimskoj centuriji. Naziv čina dolazi od latinskog *optāre*, birati, zato što je opciona birao njegov centurion. (Prim. prev.)

moto. Bila je raspoređena ovde, na daleku severnu granicu, još pre četiri duga stoleća i od tada je motrila preko Dunava na skitska prostranstva čekajući varvare. U međuvremenu je izgradila imponantnu tvrđavu u Viminacijumu, široke puteve kojima joj se prilazilo s juga, istoka i zapada i šest milja akvedukta. Bili su dobri graditelji, kao i svi rimski vojnici, češće s ašovom nego s mačem u ruci. Istina je da Sedma nije bila takva sila kao nekad. Niti je to više bila ijedna legija. Brojnost im je opadala, najbolji ljudi povlačeni su u vojsku u Markijanopolju, ostatak se srozao do „nasledne seljačke milicije“. I nisu bili neka milicija. Ni tvrđava im više nije bila neka.

Pa ipak ih je još bilo petnaest stotina, sve u svemu, iako ih je polovina sve vreme bila na svojim imanjima ili u radionicama. Ko bi i mogao da ih krivi? U tvrđavi nije imalo šta da se radi sem da se egzercira i čeka, pod strogim pogledom legata legije. Osim toga su pijančili i kockali se u one oskudne plate koje gotovo nikad nisu stizale na vreme. Ali legija je i dalje legija, pa makar i njen patrljak, i s ponosom čuva svoje uspomene. A legat Sedme, onaj trbonja Sabinije, nije glup čovek.

Pamfilije je postrojio svoje ljude na uzanom mostu.

„Ovakvi varvari iz divljine, koji će pojahati ako im se ukaže zgoda za pljačku, jesu možda brzi, ali nemaju snage da istraju niti imaju opsadne sprave“, obratio se ponovo svom opcionu. „A nema tog konja koji će jurišati na stroj kopljanika dubok četiri čoveka. Držaćemo ih ovde koliko možemo. Na mostu ne mogu da nam priđu s boka ni s leđa. Sačekaćemo legiju i oklopne konjanike. Treba nam što više teških konjanika. Gledajte samo kako će juriš kopljanika u punom oklopu saseći ove gole đavole. Biće tu i naše lukonoše na konjima. Pa dobra stara pešadija, samleće ih. Ne tiče me

se koliko ih je, to nema nikakve veze. Izdržaćemo dok ne dođu naši. Nije to ništa naročito.“

Tu hordu rasparanih ubica činili su najobičniji zlikovci koji su odabrali slabo branjen pogranični gradić kao lak plen pre nego što uteknu nazad preko reke u skitska prostranstva. Možda izgledaju strašno na prvi pogled, ali ovo je ipak samo običan pljačkaški prepad, ništa više. Ponekog ubiju, više njih odvedu kao roblje, no raspršiće se oni čim Sedma naiđe putem.

Pamfilije se zapita ko li su sad ovi što ovaj put nasrću. Da nisu Gepidi? Ili Sarmačani? Alani? Psine stepske u čakširama. *Ex Scytia semper aliquid novi.** Pamfilije se mrko osmehnu sam za sebe. Odrpani pljačkaši i lopuže što žderu sirovo meso, lovci na roblje, palikuće i otmičari ženskinja koji su iz taštine umislili da su veliki ratnici. Vidao je Rim takve i pre. Ovi su verovatno iskoristili čist put pošto su se Huni povukli posle onog kaznenog pohoda Sedme preko reke, koji je naredio zapadni car, mada Panonija nije pod vladavinom Njegovog božanskog veličanstva, naravno, ali prefekt Panonije je dao pristanak. Po Pamfilijevom skromnom mišljenju, to uopšte nije bilo mudro, ali nije bilo na običnom centurionu kao što je on da rešava pitanja spoljašnjeg upravljanja Carstvom, hvala neka je Raspetom Hristu.

Dunavsko brodovlje prevezlo je dve konjičke ale iz Viminacijuma do nekih isturenih hunskih šatora. Naređenja su glasila da se pohvataju zarobljenici, koji će biti pogubljeni kasnije, maštovito, u živopisnoj i poučnoj predstavi postavljenoj u areni u Konstantinopolju ili Raveni, pri čemu bi bili prikazani legionari hladnog pogleda kako bez kajanja seku pokorne varvare u lancima, dok ovi poslušno poginju vrat pred rimskim čelikom. Smrt bi u toj predstavi, naravno, bila

---

* Lat.: Stalno novi naviru iz Skitije. (Prim. prev.)

stvarna. Narodu su se takve predstave dopadale, ulivale su im sigurnost u ovim neizvesnim vremenima.

Samo što su ti polugoli divljaci pokuljali iz šatora i napali rimske konjanike. Zatečeni na prepad, ne stigavši da se domognu konja, pa često ni pravog oružja, svejedno su se žestoko tukli. Očigledno nisu bili sila kao u Uldinovo vreme, kada su se borili kao rimske pomoćne jedinice pod velikim Stilihonom, ali svejedno jesu bili preostatak jednog žestokog naroda. Dvojicu-trojicu konjanika svukli su iz sedla i skršili im vrat golim rukama, dvojicu-trojicu su izboli. Posle toga je starešina dao zapovest da svi budu smaknuti. Dva dana posle toga carske uhode su dojavile da su ostali Huni savili šatore, spalili novosagrađeni drveni dvorac svog poglavara i odšunjali se nekud ka severoistoku u skitska bespuća, kažnjeni i pokunjeni kao što i priliči.

Gadan posao, ali takva je cena slobode.

Dvojica legionara koji su pojahali iz Margusa behu prinuđeni da stanu usred besomučnog galopa prašnjavim putem.

Iz prašine pred njima izronili su varvari na konjima, u urednoj koloni po šestorica, svrstani besprekorno kao legija, sa strelama ovlaš zapeštim za tetive. Na čelu im je bio čovek okrugla lica, na prljavom konjiću.

„Viminacijum?“, reče on smeškajući se, pa zavrte glavom, na šta mu zlatne alke u ušima zaigraše. „Avaj, ne danas.“

Tetive zazviždaše.

Osmorica legionara našli su najlakši čamac koji su mogli, šajku s dronjavim jedrom, porinuli je i silovito zaveslali niz maticu. Nisu prešli ni pola milje kad je njihov kormilar

prestao da izvikuje zadajući im ritam i zanemio. Veslači su pogledali u njega, videli mu lice, prestali da veslaju. Malčice su tako plutali, trepćući da rasteraju znoj iz očiju.

Jedan čamac na vesla teglio je ka suprotnoj obali zdepastu rečnu lađu koja je pripadala dunavskom brodovlju, i to iz Viminacijuma. Preko bokova su joj visila tela posade, načičkana strelama.

Iza nje, još teško vidljivo dok se čovek pažljivije ne zagleda, plovilo je mnoštvo rečnih lađa i ravnih teglenjača za prevoz konja, zarobljenih bogzna gde, donoseći sa severa bezbroj konja i konjanika. Uz obalu na severoistoku dimili su se ostaci spaljene drvene kule-motrilje.

Ona horda od hiljadu ili dve divljaka u Margusu bila je tek puka prethodnica. Ovo nije brzi pljačkaški prepad. Ovo je najezda.

Osmorica prestravljenih ljudi pokušali su da okrenu šajku, koju je snažna matica Dunava nosila dalje. U slepoj panici nisu čuli kako im kormilar viče da usklade zaveslaje, leva strana unapred, desna unazad. Uz reku je, gonjena snažnim zaveslajima, plovila ka njima duga vitka šajka, a na obali sebi zdesna videli su kako se kroz trsku probijaju tetovirani ratnici rasplašujući pred sobom barske koke. Vojnici su tako izbezumljeno pljuskali veslima po vodi blistavoj od sunca da nisu ni čuli kad su tetive zazujale i užas im je zgasnuo tek kad su se oštri čelični vrhovi zarili tamo kuda su i naciljani.

Na livadama nešto malo zapadnije od njih vašar u Margusu raspadao se u vatri i rasulu, tetovirani ratnici na konjima urlicali su goneći pred sobom bespomoćni narod. Na jedinom gradskom mostu, širokom jedva koliko da preko nje pređu kola sa senom, stajao je Pamfilije s tridesetoricom

svojih ljudi. Kao nekad davno Horacije, o kome su u školi učili baladu: njih trojica, pa dvojica, pa je ostao samo Horacije, i sam je držao most protiv cele vojske Larsa Porsene.* Kad bi to moglo biti. To su ratne priče za malu decu.

Iza njih je u strahu drhtao grad Margus, a granica Carstva već je bila pomerena.

Varvari su potiskivali narod ka mostu, bockajući tu i tamo zarobljene ljude, van sebe od straha, kao gonjenu stoku.

Pamfilije je smrknuto gledao.

„Gospodine“, obrati mu se opcion.

Čvršće je stegao držak koplja.

„Gospodine“, ponovi opcion. „Iza nas, gospodine.“

Pamfilije se osvrnu i uzviknu.

Varvari su već bili provalili kapiju i prodrli u grad. Grad je goreo. Dim se dizao iz krovova od crvenog crepa, plamen je lizao uski zvonik crkve svetog Petra i Pavla. Gvozdeno zvono sigurno je već crveno usijano. Pamfilije pomisli kako čuje vrisku otuda.

Kretali su se munjevito. Ama kako su prešli reku? Osim tog mosta, drugog nije bilo miljama uzvodno. Zar je moguće da su ovi divljaci što arlauču stvarno dobro uređeni i vođeni? Da iza ove krvi i meteža ima neki oštar mozak koji svime zapoveda?

Svejedno su ti varvari tupavi. Oštrooka straža na zidinama Viminacijuma već je sigurno videla dim i jahači su poslali da utvrde šta je bio razlog požaru. Ili neka dokona

---

* Rimski heroj Horacije Koklo (Jednooki) branio je Rim od kralja etruskog grada Kluzija Larsa Porsene, koji je vojsku na Rim poveo na molbu svog rođaka, poslednjeg kralja Rima, svrgnutog Lucija Tarkvinija Oholog (vladao 534–510. p.n.e.). Istorija nije pouzdano utvrdila da li se Porsena povukao impresioniran junaštvom Horacija Kokla i Mucija Scevole ili je možda ipak zauzeo Rim pa kasnije bio proteran iz njega. (Prim. prev.)

domaćica u Margusu nije pazila na ognjište, ili su planuli drveni kućerci u nekoj ulici, ili je nešto gore? Onda su ili njegovi momci na konjima ili neko od sveta u bekstvu uspeli da se probiju do njih i legija je dignuta na oružje.

Dobro je bilo znati da im je pojačanje na putu. Dok ne stigne, oni moraju nastojati da održe svoj položaj i prežive. Opoljeni.

„Dva zadnja reda – okreći se!“

Tada je pomislio da ga je ugledao, na prevoju brda oko milju ili nešto dalje od njih, vođu tih varvara. Oko njega je bila tesno okupljena jedna grupa ratnika. Dizao je mač iznad glave i spuštao ga preciznim zamasima udesno ili ulevo ispred sebe. U ravnici ispod njega njegovi ratnici na konjima skretali su prema tim naredbama, besprekorno kao carska konjica. Bolje. Hitrije. Zaokretali su kao jato drozdova na nebu, kao jedno telo.

Sad su stezali omču, više saterujući ljude nego ubijajući, nagoneći ih ka mostu.

Pamfilije je psovao.

Borio bi se on na ovom mostu kao Horacije, i on i njegovi ljudi, borili bi se protiv ovih poganih konjanika. Krv mu je ključala. Pobijeno je već i previše sveta koji je bio poslan da čuva. Gledali su divljake kako projahuju kroz vašar s bičevima i lasima, rušeći i paleći, birajući nasumice žrtve radi rasonode i vežbe gađanja. Obično odrasle muškarce, koji su budalasto pošli na njih vilama ili kocem, ali katkad bi sasekli nekog ko im se prosto našao na putu, devojke, majke s odojčadima. Na tim licima širokih jagodica nije bilo nikakvog izraza, u kosim žutim očima nikakvog osećanja.

Kako da se bore Pamfilije i njegovi ljudi opkoljeni ljudskom plimom? Svakako je taj njihov zapovednik ili vladar i bio namislio da ih tako onemogućí.

Kad je ponovo pogledao, vođa ratnika je u galopu silazio niz breg među svoje ratnike i uskoro su ga legionari uhvaćeni u klopku videli gde im se približava, okružen družinom svojih doglavnika, i onda staje. Pamfilije ga je video preko glava stešnjanih ljudi, kroz tanak zastor dima. Lice tvrdo kao kamen, kao čelik siva kosa vezana u perčin na temenu, plave tetovaže na obrazima, debela ogrlica od teškog zlata oko snažnog širokog vrata. Prašnjave kožne čakšire, čizme od jelenske kože, ničeg raskošnog. Go do pasa, tetoviranih grudi, preko leđa prebačeni luk i tobolac sa strelama i sablja u kanijama. Nije to onda nikakav veliki vladar kad se još uvek bori rame uz rame s drugim ratnicima. Uz njega je bio jedan svetloputiji čovek, ili ćelav ili izbrijane glave, plavoook. Tih, miran, samopouzdan.

Sve je zamuklo.

Svetlucave žute oči zagledaše se u Pamfilija.

„Kako ti je ime?“, viknu vođa ratnika.

Pamfilije reče.

„Ti si iz Viminacijuma?“

Centurion klimnu glavom.

Vođa ratnika pogladi retku bradu. „Vojnici iz Viminacijuma pobili su moj narod. Vi biste rekli da je to bio kazneni pohod.“ Govorio je latinski savršeno, s gotovo aristokratskim izgovorom.

Pamfilije se okrenu da pogleda u svog opciona. Ovo *jesu* Huni. Nisu se raspršili posle onog krvavog ispada kao što je bilo dojavljeno, nego su se samo prividno povukli, đavoli lukavi. Nisu oni ovde radi malo pljačkanja i hvatanja roblja nego radi osвете koja će se pamtititi, sinu konačno Pamfiliju. Savladao je strah, nadolazak panike, znojavom šakom stegao koplje i oterao iz glave, koliko je mogao, priče o varvarskim mučenjima. Raspinjanje, čerečenje, nabijanje na kolac...

Opcion se pored njega tresao, ostali njegovi ljudi uzmicali su sudarajući se jedan s drugim. U gradu iza njih požar je

urlao pod podnevnim suncem. Gde je Sedma, o Jupiterere, Mitro, Hriste? Dosad su sigurno videli požar! Ako samo uspeju još malo da se održe, čelo konjice će možda ipak stići. Molio se da dođu što pre.

Varvarski vođa progovori ponovo, glasom dubokim i grubim, hrapavim kao stari čelik. Pamfilije je u neverici odmahivao glavom na ono što je čuo, pa divljak ponovi svoje reči: „Pobićemo ili te ljude pred vama ili vas.“

„Onda će tvoj narod platiti strašnu cenu!“, zavika Pamfilije.

Varvarin se široko osmehnu, groznim, vučjim osmehom, a njegovi ratnici podigoše mačeve.

„Biće dobri robovi!“, viknu Pamfilijev opcion.

„A vi ćete biti odlični leševi.“

Jedan divljak poseče prvu žrtvu, starca stešnjenog među ostalim svetom oko sebe, i on se skljojka očiju još i pre toga slepih od užasa.

„Puštajte ih!“, zaurla Pamfilije.

Bili su bespogovorno disciplinovani. Vođa je dao znak glavom i konjanici odmakoše preteće oružje, a ružni konjići uvežbano se povukoše za nekoliko koraka.

Saterani svet ostade na tren nepomičan. Ratnički vođa reče nešto tihim glasom i ošamućeni svet uteče posrćući ka brdima na jugu.

Ratnik vrati pogled na Pamfilija. Centurion je poduhvatio koplje ispod desne miške, upro krajem o daske na mostu, oslonio težinu na njega.

„Skupo prodajte kožu, ljudi“, reče.

Gradić je goreo celo popodne, sve do uveče. Nikakva pomoć nije stigla. Pokolj je potrajao do krvavog sutona. Bio je to početak odmazde, početak jada.

Jedan kutrigurski ratnik gonio je svoju žrtvu trozupcem umesto kopljem. Zario je trozubac u leđa devojci u begu.

Posrnula je i pala na kolena, konačno pustila obramnicu s vedrima koju je nosila celog tog dana, kroz sav taj pokolj. Pružila je ruku da opipa ranu, a onda klonula i izdahnula. Kozje mleko razlivalo se po tlu mešajući se s njenom krvlju. Ratnik je zaokrenuo konja gotovo samo na zadnjim kopitima, pa ga pljesnuo pljoštimice krvavim grubim trozupcem i odjahao isceren, podvriskujući, dalje kroz vatru.

Ostali ratnici su se isto tako cerili i podvriskivali i vrveli između poslednjih nemoćnih žrtava. Vuci, ne ljudi, samo vuci što vole požar i propast. Vuci zimi dolaze iz studenih snežnih stepa, s ivica beskrajnih šuma na severu gde se na smolastim iglicama jela rosa stvrdnjava u nepopustljivi led. Dolaze gladnim očima merkajući užirene gradiće, očima žutim i nečitljivim, i šunjaju se ka zapadu kroz ravnice preko kojih huji zimski vetar, ka toploj večernjoj svetlosti. Šunjaju se mračnim uličicama, kraj osvetljenih krčmi i kuća u kojima debeljuškasti trgovci i bankari i dobro plaćeni činovnici carstva sede za obilnom večerom gosteći se i šaleći i pijuckajući dobra mozelska vina dopremljena niz Dunav do istočnih provincija Mezije i Trakije. Niko ne zna da vuci dolaze, da su već došli, da siva krznata plima nadire ulicama. Žute oči svetlucaju, beli očnjaci spremni su da zakolju.

Ovi ljudi vuci stigli su leti, ali su im se očnjaci svejedno belasali u mraku. Zabacivši čupave glave smejali su se zahvaljujući nebu, podižući bronzane ruke ka svojim bogovima vetra, neba i oluje, Asturu Orlu, Savašu Gospodaru Rata, gosci Itugen, trojnom licu Tvorca Svega, koji voli boj i jaše s njima i uvek će biti uz njih. Široko su se osmehivali obasjani svetlošću vatri, a žute su im oči iskrile od ushićenja dok je grad goreo, bespomoćno stanovništvo bežalo pred njima i

padalo kao pokošeno kobilje u stepama, a napljačkani plen se gomilao u nekom prikrajku zapaljenog grada istom brzinom kao leševi na drugim mestima. Crkvena zvana još su izbezumljeno zvonila, samo su sad konopce potezali tuđinski ratnici u pobedničkoj razdraganosti. Sveštenici su već odavno bili svučeni dogola i poklani sred ljudskih jauka, psećeg zavijanja i vriske napuštene dece.

Tako je pao Margus.

Kasnije su, pijani od vina, radosno projahali pored pougljenjenih ostataka nekad veselog i šarenog vašara i vratili se u travnatu ravnici. Gradovi njima nisu bili bliski, a po zgarištima kuća i kućeraka već su lutali duhovi onih koje su tog dana pobili. Tako su se vratili svojim kolima i šatorima razapetim u poljima.

Među mnogim leševima ležala su tela jedne starice i jedne devojke. Devojka je imala zečju usnu, a pored nje su ležala preturena vedra. Tačno je videla budućnost, kao što joj je starica i rekla da hoće. Imala je istinski dar.